

Metamorfosen

Glaucus en Scylla

Robert-Jan Korteschiel

st. nr. 10399143

Inhoud

Deze presentatie, of essay, bestaat uit drie delen. Het eerste deel is een beschrijving van het verhaal van Glaucus en Scylla aan de hand van Ovidius. Als tweede zal ik een beeldanalyse maken en ter afsluiting zal ik deze analyse nog verder proberen te verdiepen doormiddel van literatuur. Allereerst het verhaal:

Verhaal

Middenin de zeereis van Aeneas om een nieuw Troje te stichten vertelt Ovidius het verhaal van Scylla en Glaucus. Scylla loert samen met Charybdis bij het strand van Zancle op Aeneas zijn vloot. Dit gebruikt Ovidius als aangrijpingspunt om het liefdesverhaal van Galatea en Acis tezamen met het verhaal van Scylla en Glaucus te vertellen. Galatea waarschuwt Scylla op de gevaren van het afwijzen van minnaars. Zij heeft immers meegemaakt hoe een jaloerse Cycloop haar liefde, Acis, vermoord. Kort daarop wordt Scylla zelf getroffen door haar eigen liefdesdrama.

Na het aanhoren van Galatea's verhaal zoekt zij ontspanning in een stille baai, waar zij naakt dwaalt en rust. Alleen is zij echter niet. Glaucus merkt haar op en wordt opslag verliefd. Hij vertelt haar het verhaal van zijn metamorfose om haar gunst te verkrijgen. Eens trok hij een met vis beladen op het strand, om iets wonderlijks waar te nemen. Op het gras werden de vissen weer vervuld met een drang om na zee te gaan. De hele troep spartelde terug de zee in. Vol verwondering eet hij het gras zelf en krijgt dezelfde drang als de vissen. Hij verlangde naar het water en dook erin. Eenmaal daar wordt hij op-

genomen in het gezelschap van de zeegoden en verkrijgt hij zijn huidige vorm.

Scylla is helaas niet onder de indruk van het verhaal en vlucht. Maar Glaucus geeft niet op. Hij vraagt Circe, de zonedochter en een machtig tovenares, om Scylla's hart met liefde te vervullen. Circe heeft echter zelf hartstochten voor Glaucus en maant hem niet een liefde te vervolgen die niet wederzijds is. In plaats daarvan kan hij beter Circe's liefde beantwoorden. Glaucus reageert onvermurwbaar en kwetst daarmee Circe. Dit maakt Circe woedend. Zij kiest om wraak te nemen op Glaucus door Scylla aan te vallen. Ze verspreid een monsterwekkend gif in Scylla's baai en zodra zij daarin in baadt veranderd haar onderlichaam in monsterlijke wezens. Haar minnaar Glaucus vlucht vervolgens in tranen weg, om niet met Circe te hoeven huwen. Scylla laat het hier natuurlijk niet bij. Zij valt Odysseus schepen aan en vermoordt vele van zijn makkers. Ook Aeneas zou niet aan haar woede zijn ontkomen, mits zij niet eerder in een steen was veranderd. Aeneas verhaal wordt vervolgens weer door Ovidius opgepakt en mondt uiteindelijk uit in de vorming van Rome.

Beeldmomenten

Er zijn twee momenten die typerend zijn voor het verhaal van Scylla en Glaucus. De ontmoeting tussen Glaucus en Scylla en de betovering of vervloeking van Scylla door Circe. Deze zie je dan ook terug in de kunst. Scylla heeft zelf nog een belangrijk derde beeldmoment samen met Charybdis en de val voor Odysseus schepen. Scylla en Charybdis zijn zeemonsters die de gevaarlijke

kliffen van de straat van Messina, tussen Sicilië en Calabria personifieerden. Dit moment bekender en kent ook veel moderne emulatie. In deze presentatie heb ervoor gekozen om twee beelden in hetzelfde moment met elkaar te vergelijken zodat de keuzes van schilders makkelijk zichtbaar te maken zijn. De keuze voor deze werken specifiek komt doordat ze respectievelijk in de collectie van het RKD en het Rijksmuseum voorkomen.

Beeldanalyse

Ik begin met een werk van Peter Paul Rubens. Dit werk sprak mij het meeste aan, hoewel het in een wat vervallen staat is. Het is een klein werk, 27 bij 33 cm. Het hangt in het Musée Bonnat, gelegen in Bayonne (Frankrijk), maar het RKD heeft er een schets van. Op het werk zie je twee figuren in het water, Glaucus en Scylla. Glaucus is te identificeren met zijn visachtige onderlijf en witte baard. Scylla is te plaatsen door deze context en de honden die om haar benen draaien. Zij is middenin haar metamorfose. De uitdrukkingen van Scylla en Glaucus zijn wat ambigu. Zij lijkt verbaast te zijn, maar uit dat niet heel uitgesproken. Glaucus is daarentegen veel resoluter en lijkt al een stap op het verhaal vooruit te zijn. Hij maakt aangestalte om te vertrekken. Op de achtergrond zie je zowel links als rechts land. Dit zou kunnen slaan op de Straat van Messina, waar Scylla tegenover Charybdis staat.

Beeldvergelijking

In beide afbeeldingen zie je de reactie van Glaucus en de verandering van Scylla. Interessant hierbij zijn de verschillen tussen voorstellingen. De schilder van het eerste werk, Peter Paul Rubens, heeft een specifiek moment gekozen en alleen de figuren Scylla en Glaucus weergegeven. De dynamiek tussen de twee figuren en de compositie maakt dit werk interessant. Egdon van der Neer heeft zich in tegenstelling meer op een weergave van het complete narratief gericht. Circe staat hier centraal als tovenaars die een middel in het water laat stromen. Er is geen directe dynamiek tussen Scylla en Glaucus, alle communicatie wordt door Circe bemiddeld. De afkeer van Glaucus wordt op Circe geprojecteerd net zoals de verbittering van Scylla.

Voor beide weergaven zijn duidelijke argumenten op te voeren. Van der Neer richt zich meer op het narratief en vertelt daardoor getrouwer het verhaal. De afkeer van Glaucus is in de tekst ook op Circe gericht en Scylla's verbittering komt tot uiting. Anderzijds is stilistisch het werk van Rubens veel dynamischer en zijn de emoties realistischer, hoewel enigszins ambigu. Scylla is aantrekkelijk vormgegeven en in haar metamorfose vastgelegd. Rubens heeft ervoor gekozen om dit specifieke moment uit de transformatie weer te geven en aan dat moment veel aandacht te schenken. Het lijkt alsof beide schilders een ander doel hadden. Het doel van Rubens lijkt esthetisch, hij tracht zijn publiek in vervoering te brengen. Van der Neer richt zich in tegenstelling meer op het duidelijk leesbaar maken van het verhaal.

Literaire ondersteuning

In de literatuur heb ik geprobeerd zowel de literaire kant als de visuele kant van de opdracht te belichten. Voor de literaire kant heb ik een analyse Philip Hardie gebruikt over de gespletenheid van Scylla en hoe deze tot uiting komt bij verschillende auteurs. Hieruit blijkt een grote interpretatieve complexiteit, er zijn veel verschillende lagen betekenissen in verschillende tijden en plaatsen toegekend. Hierachter schuilt echter ook gelijk het gevaar van anachronismen of anapismen. Een interpretatie uit zijn tijd of plaats is snel gemaakt. De auteur stelt zichzelf dan ook terecht de vraag wanneer betekenis ontstaat: is dit bij de kunstenaar of bij de waarnemer? Daarbovenop is het ook maar zeer de vraag in hoeverre de literaire motieven overeenkomen met de visuele. Om dit bezwaar te compenseren heb ik getracht een visueel equivalent van deze tekst te vinden. Hierbij moest ik echter genoeg nemen met korte encyclopedische lemma's, of begeleidende teksten bij kunstwerken.

Hardie begint zijn argumentatie door te delen dat Scylla één van de zeldzame half-metamorfozes is. Deze gespleten natuur kan gemakkelijk worden geïnterpreteerd als een bron van tegenstellingen. Schoonheid en lelijkheid, puur en vals of rationeel en dierlijk. Met haar metamorfose verandert haar kuisheid in een teken van excessieve seksualiteit. De seksualiteit die ze getracht had te ontlopen valt haar nu aan. Er is een spel van vlucht en achtervolging. De vlucht voor Glaucus wordt een vlucht voor haar eigen seksualiteit. Ook wordt de lezer of kijker meegenomen in een verkenning van geloof en ontkenning. Dat er in de metamorfozen nog een tweede Scylla is helpt daaraan mee. De twee kunnen niet een zijn, maar de neiging is altijd daar. In de Renaissance wordt haar persoonlijkheid nog complexer. Er wordt sprong ge-

maakt tussen het motief van Scylla en dat van de Zonde, deze lijken veel op elkaar.

Het is echter maar zeer de vraag in hoeverre deze schilders zijn beïnvloed door dit discours. Maar duidelijk is wel dat Rubens een veel positiever beeld van Scylla positioneert dan Van de Neer. Was het discours met betrekking tot Scylla in Van de Neer tijd negatiever en heeft hij daardoor Scylla als personificatie van de Zonde gezien? Is Rubens bewust dicht bij Ovidius gebleven? Veel vragen kun je hierbij stellen, maar ik vraag me af in hoeverre er antwoorden te vinden zullen zijn. Hiermee wil ik dan ook deze presentatie, of essay, afsluiten.